

УДК 736.2: 7.012

ТАН Ч., ПАШКЕВИЧ К. Л.

Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

DOI:10.30857/2617-0272.2022.4.9.

ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ НЕФРИТУ В КИТАЇ

Мета дослідження – проаналізувати історичний процес формування та трансформації прикладних методів обробки та декору виробів з нефриту, дослідити парадигми сприйняття суспільством нефриту та виробів з нього, властиві різним історичним періодам Китаю.

Методологія дослідження зумовлена комплексним вивченням тематики та охоплює: методи аналізу, синтезу, індукції, метод структурно-системного аналізу джерел, історичний та компаративний методи.

Результати. Визначено ступінь вивченості теми у науковій літературі китайських авторів, проаналізовано наукові праці, що окреслюють історичний розвиток нефритових виробів Китаю. Зазначено основні династії Китаю та особливості їхньої культури, досліджені вироби з нефриту та еволюція обробки цього матеріалу. Досліджені характерні риси локальних нефритових культур, їх відмінності та особливості.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному погляді на вироби нефритової культури, охоплює історичний та матеріальний аспект китайських нефритових артефактів та творів мистецтва.

Практична значущість. Матеріали статті можна використати при вивченні мистецтва Китаю при підготовці фахівців з дизайну та декоративно-прикладного мистецтва та при написанні наукових робіт.

Ключові слова: культура Китаю; історія Китаю; нефрит; прикраси; ювелірний виріб; дизайн; технології виготовлення; майстер; історія мистецтва.

Вступ. Нефрит, в культурах країн Азії, завжди вважався сакральним каменем, що набув комплексу символічних значень та властивостей, які трансформуються разом із часом. Мистецтво обробки нефриту має довгу історію, що сягає доби неоліту та перших технологій обробки каменю. Як і будь-який інший природний матеріал, нефрит трансформує не тільки своє значення, а й форму, за рахунок чого посідає особливе місце не тільки в культурологічних та антропологічних дослідженнях, а також у вивченні прикладних мистецтв та дизайну.

Кожен виріб із нефриту особливий, має практичне, ритуальне, або ж естетичне значення. Дослідження історії нефритової культури дозволяє сформувати комплексне розуміння феномену, що є відображенням технологічного та інтелектуального прогресу суспільства Стародавнього Китаю. Стаття пропонує переосмислення самотності

сакрального об'єкта китайської цивілізації та його історичного шляху, як відображення матеріальних і духовних інтересів суспільства Стародавнього Китаю.

Аналіз попередніх досліджень. Загальну теорію нефритової культури, як природнього і історичного феномену, було окреслено науковцем Йоу Жен Де у його праці «Загальна теорія китайських археологічних реліквій» [2].

Науковець Ян Бода пропонує погляд на мистецтво династій середнього та пізнього неоліту у своїй праці «Про давньокитайське нефритове мистецтво» [1].

В своїй публікації «Східноазіатський нефрит: символ досконалості» Тан Чун досліджує вироби з нефриту, їх походження та трансформацію форми, класифікує предмети за метою використання та пояснює феномен сакралізації каменю від доби Луншань до Династії Чжоу [7].

В публікації «The evolution of chinese jade carving craftsmanship» Мін'їн Ван і Гуанхай Ши проаналізовано еволюцію інструменталізації обробки нефриту, класифіковано вироби та визначено відмінності технік та підходів в хронологічному порядку розвитку цивілізації [8].

Використання нефриту в релігійних віруваннях та побуті за часів династії Північної Ці розглянуто в праці «Нефритові вироби королівства Діан» [5]. Зокрема, автор окреслив нефритові вироби ритуального призначення та взаємозв'язки візуальних тенденцій з тогочасними релігійними поглядами.

Нефритові вироби династій Кьонгі Північного Чжоу, Суй і Тан було розглянуто автором Лю Юньхей у роботі [4].

У публікації «Вироби з нефриту, знайдені в руїнах Інью Аньяні» Юе Чжаньвей фокусується на дослідженні візуального коду та художнього підходу до створення виробів з нефриту, знайдених під час археологічних розкопок китайських дослідників наприкінці ХХ ст. [3]. Вироби з нефриту в музеї Дунгуань було розглянуто в праці [6].

Результати дослідження та їх обговорення. Китайці поважають, шанують та люблять нефрит більше 8000 років. Китайське нефритове мистецтво, завуальоване таємничим, духовним значенням, глибоко вкорінене у традиційній китайській культурі та відіграє значущу роль у китайському суспільному житті, як жодна інша форма мистецтва. У процесі ідентифікації каменю, властиві первісним людям характеристики текстури та кольору нефриту поступово усвідомлювались, формуючи почуття краси, що, властиво часу, розглядалося як «чарівний об'єкт» із надреальною силою та духовне середовище зв'язку та спілкування з Богом. У зв'язку з різними природними та людськими умовами у різних частинах Китаю розвиток концепції та культури нефриту був нерівномірний.

Дослідники нефритового мистецтва стверджують, що стародавніми артефактами вважаються вироби, датовані від Х тис. до н. е. до IV тис. до н. е., що приблизно збігається з епохою пізнього неоліту.

Розвиток нефритової культури відповідав технологічному прогресу виробництва та соціальної формі епохи неоліту. Найбільш ранніми нефритовими артефактами середнього віку, виявленими досі, є нефритові блоки (рис. 1), нефритові намистини у вигляді трубок та інші нефритові артефакти, виявлені наприкінці ХХ ст. археологами у двох місцях аоханьської культури Сінлунва в Чифені, Внутрішня Монголія та Чахайської культури Ляонін.

Праця науковця Тан Чун «Східно-азіатський нефрит: символ досконалості» досліджує вироби з нефриту та їх походження починаючи з епохи Луншань (приблизно 5000–4000 років до н. е. включаючи середню та пізню культуру Давенкоу, Лянчжу тощо) до династії Чжоу (1122–293 р. до н. е.) [7]. Дивлячись на траєкторію розвитку того часу, автор робить висновок, що нефритова культура була культурною системою з багатьма рисами та сильною соціальною значущістю.

Дослідник Йоу Жен Де у своїй праці «Загальна теорія китайської археологічних реліквій, загальна теорія давнього нефриту» [2] виділяє чотири фактори, крізь призму яких відбувається вичерпне культурологічне дослідження нефриту, як феномену:

- фактори матеріалу: матеріал нефриту;
- фактор форми: форма та орнамент нефриту;
- фактор призначення: різні значення нефриту;
- фактори створення: основа створення нефриту та ідеї створення.

Дані фактори є основними призмами погляду на культуру нефриту в даній статті. Дослідник Юе Чжаньве пропонує наступну класифікацію нефритових виробів за призначенням: ритуальний нефрит, зброя та інструменти (включаючи предмети щоденного використання), а також прикраси [3]. Така характеристика є також важливою у погляді на історичну трансформацію нефритової культури. В результаті вивчення наукової літератури з цієї теми, було

виявлено, що нефрит є важливою складовою розвитку локальних культур у Китаї.

Технологія обробки нефриту залежить від вдосконалення технології обробки каменю, і в той же час вона відрізняється від неї. Майстерність є ключовим елементом китайського мистецтва різьблення по нефриту. В останні десятиліття бурхливий розвиток знарядь праці призвів до численних змін у технології різьблення. Вчені все більше звертають увагу на різьбярське ремесло в порівнянні до стародавніх зразків. Науковці Мін'їн Ван і Гуанхай Ши визначають п'ять періодів відповідно до еволюції інструментів і ремесла, а в своїй праці «Еволюція китайської різьби по нефриту» узагальнюють репрезентативні інновації кожного історичного періоду [8].

Примітивна ротаційна машина для різання нефриту з'явилась в періоді Хуншань і Лінцзятан епохи неоліту. Бронзова роторна машина з'явилась та процвітала від династій Ся та Шан до початку та середини періоду Чуньцю, оскільки життя в цей період поступово зосереджувалося на бронзовій технології.

Неолітичний нефрит має відмінні характеристики, такі як виготовлення з місцевих матеріалів, прості форми та примітивне виконання, а також лаконічний стиль. Незважаючи на свою простоту, він має велике культурне значення та може дати розуміння соціальних і духовних аспектів того часу, зокрема щодо міфології, релігії та магії. Ці вироби з нефриту мали широкий спектр технік і культурних значень. Вони ознаменували початок піку китайського виробництва нефриту та встановили стандарт виробництва нефриту в пізніших династіях.

Нефрит, що використовувався для особистих прикрас, спочатку виконував лише функцію декоративного прикрашання, але коли майстерність його обробки зросла, матеріал поступово перейшов в інші соціальні потреби, згодом набувши певного магійного сакрального змісту та політичного впливу.

Що стосується нефритових блоків і трубчастих намистин, виявлених у стародавніх культурних пам'ятниках Сінлонгва і Чахай, мають інші конотації крім декоративних функцій. Ці вироби з нефриту всі круглі або майже круглі, різної товщини та висоти, а також різного ступеня тонкості та грубості шліфування. Всі вони просвердлені з двох сторін і виготовлені за технологією обробки каменю. Краса багатства, блиск та простота нефритових виробів – це те, що відрізняє їх серед виробів з інших матеріалів. Точний зв'язок між пропорціями (бічними сторонами та отворами) нефритових блоків у Сінлонгва вказує на те, що майстри нефриту мали розуміння пошуку центрів кіл і концентричності. Використання процесу полірування для отримання більш яскравого та досконалого віддзеркалюючого ефекту вимагало багатого досвіду в тому, щоб зробити матеріал ідеально блискучим і гладеньким, що є однією з важливих відмінностей між нефритом та іншим каменем.

Через відсутність геологічних умов для великомасштабного утворення нефриту поблизу культурного осередку Хуншань, було знайдено небагато нефритових виробів (лише близько 200 виробів за останні десятки років). Знатні постаті культурного племені Хуншань не тільки сприймали нефрит як джерело життя, а й приносили в жертву нефритові предмети в гробницях після смерті, на що вказує те, що з'явилися нефритові поховання. Різновиди нефритових виробів містять: нефритовий крюк-дракон, нефритову голову тваринного цзюе, посуд у формі обличчя тварини, посуд у формі хмари з гачком, обруч у формі підкови, посуд з внутрішнім колом та зовнішнім квадратом, нефритове бі, нефритова прикраса з подвійною головою та трьома отворами, свиня, птах, ластівка, качка, орел, цикада, риба, черепаха тощо.

У часи культури Хуншань, V–III ст. до н.е., зустрічається небагато круглих і квадратних форм виробів з нефриту, і більшість з них – неправильні квадрати із

заокругленими кутами або овальними скошеними вирізами, двома або трьома круглими отворами. Нефритові різьблення, такі як птахи та звірі, найчастіше, схожі за виглядом, але не точні за формою, спрощені та деформовані та є досить живописними.

Нефрит Югоулонг (рис. 2) складається з голови свині (можливо коня) і тіла змії, зображення яких гіперболізовані і стилізовані. Фігура Югоулонг досьогодні залишається нерозгаданою у своєму призначенні.

Особливо цікавою історичною знахідкою серед виробів з нефриту є підвіска у формі гачка-хмари – візерунчаста нефритова підвіска, що складається з дуг та зворотних з'єднань (рис. 3).

Судячи з розкопаних нефритових виробів культури Хуншань, стосовно функціонального використання більшість із них є нефритовими прикрасами, які носять на тілі. Окрім декоративних функцій, вони також мають функцію, що виражає соціальний статус. Судячи з форми, розміру, ваги та положення отвору, археологи Китаю зробили висновок, що підвіска може бути об'єктом жертвовного приношення вищим силам чи зв'язку з богом певної племінної групи культури Хуншань.

Також, дослідники відзначають "художність" нефритових виробів часів династії, відсутність суворих вимог до геометричних фігур. З точки зору площинної обробки, є небагато виробів, які відполіровані та вирівняні, більшість із них мають опуклі й увігнуті частинки, присутні ямочки та виступи, через що нефрит виглядає як інь і ян, а колір нефриту непередбачуваний. Художній стиль епохи трохи грубий, однак живий і енергійний, що є унікальним серед доісторичних нефритів у нашій країні.

Розглядаючи вироби з нефриту, знайдені на території нижньої течії річки Янцзи, найдавнішим екземпляром є нефритовий посуд культури Хемуду. Знайдені зразки нефритового посуду є прикладами простих форм і грубої та примітивної роботи, а також є попередниками нефритового мистецтва цієї

області Китаю. Вироби з нефриту культури Хемуду вплинули на візуальне становлення підходів таких культур, як Мацзябанг та Сонгзе. Основними формами нефритових виробів культур Мацзябанг та Сунцзе в низов'ях річки Янцзи були нефритові цзюе (коло) та хуан (півколо), а також кілька видів нефритових прикрас у формі хуан.

Культура Лянчжу – це культура середнього неоліту в районі озера Тайху. Вона поширена на півночі, сході та півдні озера Тайху. Кількість вироблених нефритових виробів сягнула тисяч, більшість із них – виготовлені з тремолітового або актинолітового нефриту. Такий масштаб зумовлений багатими копальнями, які забезпечували велику кількість нефриту для культурних племен Лянчжу та сприяли процвітанню розвитку нефритової культури. Йоу Жен Де вважає, що "Виникнення та розвиток культури Лянчжу та нефритового посуду культури Лянчжу сформували величезний нефритовий центр у цій місцевості та басейні озера Тайху, повторюючи нефритовий центр культури Хуншань на півночі, і спільно написали славетну главу культури неоліту нефриту" [2, ст. 74].

Існують різні форми нефритів Лянчжу, у тому числі, бі, конг (рис. 4), кільце, хуан, корона, тризуб, півколо, конус, колона, прикраса на кінці стрижня, гонги, браслети, гачки для ременя, томагавки, списи, прядки, намиста, трубки, підвіски, а також птиці, цикади, жаби, черепахи, риби тощо.

Геометричні форми нефритового виробу містять комбінацію круга та квадрата. Базова композиція заклала основу для розвитку пізніших геометричних виробів з нефриту. Кожен виріб має різноманітні зміни і утворює свою систему. Композиція його геометричної поверхні дуже контрастна, квадрат і коло чіткі, однак за рахунок висотності автор припідніс центральну вісь, що ніби тягнеться до гори. Конг має багаторівневу ріжучу кромку, простий елемент бі та кути, прикрашені візерунками, які мають відносно стійку фіксовану форму. Найважливішим візерунком є «зразок

емблеми Бога» (рис. 4б) – чоловіка з короною з пір'я та обличчям тварини на руках, деталі якого виконані тонкими лініями. Частіше як метод обробки нефриту, використовувався метод видовбування. Таких «візерунків емблем бога» було знайдено небагато. Найтипівішими є візерунки емблеми бога на нефритовій сокирі та нефритовому конзі. Плоско-опуклий візерунок обличчя (людське обличчя чи морда тварини) є більш поширеними, ніж «зразок емблеми Бога»,

який може представляти характеристики різних культурних моделей. Плоска поверхня, поверхня ямки, плоска опуклість, прихований підйом, виступ, виїмка та інші техніки були використані автором ще в добу середнього неоліту, що свідчить про високі естетичні вподобання та високий інтелектуальний розвиток тогочасної спільноти. Багато дослідників стверджують, що саме нефритова культура Лянчжу не має собі рівних серед інших культур в епоху неоліту.

Рис. 1. Виріб з нефриту «Юцзюе», автор невідомий, династія Сінлонгва, Китай, VII тис. до н. е.

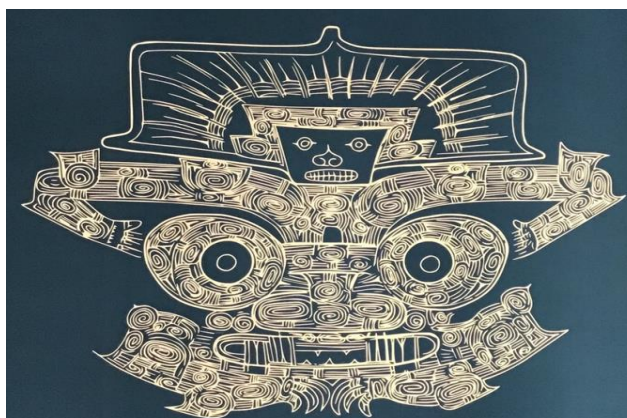
Рис. 2. Виріб з нефриту “Югоулонг”, династія Хуньшань, Китай, IX ст. до н. е.

Рис. 3. Виріб із нефриту у вигляді хмари, династія Хуньшань, Китай, VI ст. до н. е.

а) виріб з нефриту “Конг”, династія Лянчжу, північ Китаю, IX ст. до н. е.

б) емблема Бога, зображена на нефритовому виробі “Конг”, династія Лянчжу, північ Китаю, IX ст. до н. е.

Рис. 4. Вироби з нефриту

Нефритові вироби культури Лянхао мають правильну форму, тонко відточені, тонко оздоблені, художні та мають витончений та елегантний, лаконічний і чіткий шарм, який відрізняється від майстерності та художнього стилю нефритових виробів культури Хуншань на півночі. Це свідчить про наявність стилістичної відмінності стародавньої нефритової культури на півночі та півдні Китаю. Нефритові вироби культур Хуншань частіше використовувалися для жертвоприношень богам а також як індикатор соціального статусу людини того часу. Спочатку нефрит в соціумі досяг людського поклоніння та обоження цього каменю, потім з'явилися ритуали з його використанням, сакральний сенс політизувався, нефрит почали використовувати в похованнях. Саме ритуали та нефритові поховання стали першою кульмінацією історії використання нефриту і нефритової культури в Китаї.

В епоху пізнього неоліту через розвиток ремісництва племена стали більш розділені, що спричинило серйозні регіональні відмінності. З метою зберегти власне виживання або зміцнити свою силу, люди працювали над створенням знаряддя праці та зброї з нефриту. Ще в пізніх культурах Хуншань і Лянхао вже були нефритові сокири та нефритові знаряддя; в культурній зоні Луншань з'явилися нові вироби з нефриту, такі як нефрит Чжан, ніж з багатьма отворами, також з'явилися гладкі, гострі, круглі отвори, контур прикрашений гребнями та інші. Вдосконалилась технологія різання (пиляння). Ритуальні вироби, знайдені у культурі Шеньму Симао на півночі Шеньсі, такі як: нефритовий чжан, нефритовий ніж з багатьма отворами – були виготовлені з чорного нефриту, що відображає наявність в соціумі асоціативних зв'язків кольору з концепцією горя. Дослідники вважають що основним призначенням цих виробів все ж не був самозахист, а скоріше предмет був інструментом спілкування з богами й духами.

Багато виробів з чорного нефриту, властивих півночі Китаю, було знайдено на території, де локалізувалась культура Шимін, на середній та верхній течії двох основних водних систем, Хуанхе та Янцзи. Колекція нефритових артефактів, знайдених у культурах Дасі, Куцзялін, Шицзяхе, Лінцзятан в Ханьшані, Аньхой і Шиця в Ліннань, попри їх унікальність, не можна порівняти з культурами Хуншань і Лянчжу.

Хоч вищезгадані доісторичні культури нефриту й пережили безпрецедентний розквіт та досягали своїх історичних вершин (нефрити культури Лянчжу), але відносно сучасних технологій обробки та декору цього каменю, вони вважаються лише зародженням нефритового мистецтва в цілому, і з перспективи майстерності форми сьогодення можуть здатись примітивними. Дослідник Ян Бода окреслює в своїй праці «Про давньокитайське нефритове мистецтво» окреслює проблеми, зумовлені технологічним та історичним прогресом у ті часи [1]. Початкові етапи еволюції людини та обмежене розуміння анатомії, композиції та конструкції призвели до використання основних елементів у створенні зображень і простих предметів. Однак зустрічаються і споглядальні прийоми вираження емоцій і зображення навколишнього, наприклад зображення знаків зодіаку. Ці знаки зазвичай мають абстрактну та схематичну форму, з мінімальними спотвореннями та унікальним художнім значенням. Хоча окремі тварини на цих зображеннях можуть виглядати реалістичними, при найближчому розгляді вони все одно залишаються абстрактними та схематичними роботами.

На його думку, труднощі з транспортуванням видобутих матеріалів вплинули на поширення нефритової культури та завадили розвитку технологій обробки та використання нефриту. Як наслідок, місцеві стилі нефритового мистецтва сильно відрізняються і не зазнали значного злиття. Регіональні відмінності у виробах з нефриту можна побачити між північними та південними районами, а також між східними та західни-

ми регіонами. Незважаючи на ці відмінності, всі вироби з нефриту мають незграбну привабливість. Унікальні особливості обробки нефриту ускладнювали створення виробів, оскільки для шліфування, різання та полірування потрібні були спеціальні інструменти. Специфічні місця розташування нефритових копалень призвели до розбіжностей у розвитку методів обробки каменю, що вимагало спеціального підходу. У результаті процес формування зодіакальних нефритових прикрас у різних культурах не завжди є послідовним, що призводить до помітних відмінностей у зодіакальному нефриті між культурами [1].

Найпершим знаряддям був шліфувальний камінь, гиря, – інструмент у формі диска, що використовувався для шліфування нефриту в давнину. Залежно від потреб обробки існували різні станки для різьблення, шліфування, дерев'яні та шкіряні гірі. Через велику кількість і високий рівень вимог до обробки нефриту існували спеціалізовані цехи з шліфування нефриту. Це перше покоління, де з'явилася спеціалізація нефритових робітників та відбулося їх відокремлення від звичайної кам'яної справи. Навіть те, що інструмент гірі був винайдений, він все одно був примітивним і малоефективним, тому змінити основний стан технології обробки нефриту в той час було неможливо. Але його поява, безсумнівно, знаменує собою прихід справжньої диференціації нефритової майстерності, що має велике значення.

Основними візерунками на нефритових виробах династій від Давенкоу, Лянчжу, Луншань до Шан і Чжоу вважаються зображення богів, людей і тварин, їх лінійні обличчя. Розповсюджені різні варіанти обличчя богів та монстрів – доброзичливих та страшних. Такі обличчя іноді мали корону або гребінь, а також наділялись великим носом. Можна зустріти різні варіанти композиції зображення обличчя богів та звірів, де в одних в центрі обличчя бога, а в інших домінує звір, характерно те, що на обличчях чітко відокремлювались контури

носа і рота, що давало змогу створювати неоднозначні образи.

З розвитком суспільства та ростом рівня інтелекту виникає потреба розвитку духовного життя. Культура Хуншен розробила ритуальні вироби з нефриту, які в майбутньому широко застосовувались в похованнях та як елементи релігійного життя. Релігійна діяльність у Китаї, яка бере свій початок з віри в гармонійне співіснування неба та землі базувалась в першу чергу на процесі жертвоприношень. Згідно з результатами досліджень сучасної антропології та археології, існують два найбільш стародавні вірування людини: перша – віра в небо та землю, а друга – віра у предків. Віра в небо, землю та предків виникла з початку поклоніння природі та предкам, і з цього розпочались різні поклоніння та жертвопринесення. Стародавні китайські ритуали були надзвичайно різноманітними і включали такі практики, як жертвопринесення, ритуальна музика, паломництва, офіційні та феодалські титули, банкети, весільні заручини та похоронні звичаї. Ритуальні вироби з нефриту всіх династій стосувалися різних аспектів ритуальних систем, законів, моралі, звичаїв і охоплювали широкий спектр релігійних вірувань. Саме ці ритуали розвивали методи використання нефриту та започатковували сакральні сенси нефритової культури.

Значну кількість нефритових виробів було знайдено при археологічних розкопках гробниць та поховань. Яскравим прикладом цього є знайдені предмети в руїнах Інью у Аньяні, котрі відносять до періоду династії Шан (1562–1027 роки до н. е.). Основні типи нефритових виробів Китаю можна підсумувати з розкопок руїн Інью. У своїй праці Тан Цзіген поділив стародавні нефритові вироби з руїн Інью на сім різних категорій: церемоніальні вироби, церемоніальні обереги, інструменти, посуд, прикраси, твори мистецтва, зброя та інші. "Загалом основні знайдені види це бі, кільце, хуан, цзює, посуд у формі конга, гуй, спис, ци, сокира, долото, тесло, ніж, різьбовий ніж,

конус, лопата, серп, ступка, товчач, гребінець, ложка, кинжал, дракон, фенікс, птах, тигр, слон, ведмідь, мавпа, олень, кінь, корова, собака, кролик, голова тварини, журавель, орел, сова, папуга, голуби, молоді ластівки, птахи, баклани, гуси, качки, риби,

жаби, черепахи, цикади, богомоли, бамбукові палички, браслети, ручки, підвіски, круглі намистини, обручі, смужки для пірсингу, орнаменти, орнаменти – довгі смужки, орнаменти у формі півмісяця” [3, ст. 34].

Рис. 5. Виріб з нефриту “Ци”, династія Ін, Китай, IX ст. до н. е.

Рис. 6. Нефритовий кинжал “Ге” (бронзове руків’я зображає дракона, оздоблене бронзою), династія Цінь, Китай, III ст. до н. е.

Рис. 7. Виріб з нефриту (поясна прикраса), династія Цінь, Китай, III ст. до н. е.

Є неоднозначні думки з приводу знайденої зброї у руїнах Ін (рис. 5). Припускають, що кинджали можуть бути як ритуальною зброєю для жертвоприношень, так і навпаки. Сьогодні точних підтверджень немає, тож багато виробів і досі приховують таємницю свого справжнього призначення.

Дослідники Інститут археології Китайської академії суспільних наук виділили три основних методи створення орнаменту на нефритових виробах династії Ін: гравіювання одиночними лініями Ін, гравіювання подвійними лініями Ін та вираження ліній Ян [3]. Існує думка, що подвійні лінії виконувались за допомогою спеціальних гачків. Майстри династії Ін (друга назва – Шан) в роботі з нефритом використовували такі техніки як видовбування, свердління, барельєф і шліфування, чітко виділяли та виражали такі частини як очі, рот, роги, хребти та інші частини різних форм тварин. Для більш виразливого зображення рота використовували метод свердління. Рельєфами найчастіше зображували роги голів тварин, надбрівні дуги тощо.

В епоху Ін вже почали використовувати метод інкрустації у виробах з нефриту, але свого розквіту ця техніка набула в часи династії Діан. "Технологія інкрустації – це органічне поєднання бронзових і нефритових ремесел і це поглиблене застосування ремесел бронзи та нефриту. Нефрит, інкрустований на бронзі, вишуканий і акуратний, демонструє надзвичайну майстерність майстрів Діан. Технологія інкрустації в основному використовується в пряжках і деяких формах тварин" [5, ст. 27].

Кольори нефриту знайденого в руїнах Ін переважно сині, також жовтий та колір слонової кістки, темно-зелений, темно-сірий, світло-сірий, молочно-білий і відносно рідкісний чорний колір. Чимало виробів знайдених в руїнах, особливо більших розмірів, мають різні плями. За науковими даними, між 1950 і 2000 роками з Руїн Ін було викопано понад 2000 предметів із

нефриту. Не зважаючи на таку кількість знахідок, комплексно інформація не була зібрана у цілісне видання, оскільки звіти про нефритові вироби залишились лише у археологічних бюлетенях або в звітах різних років.

Остання династія феодального устрою в Китаї була династія Цін, археологічні розкопки якої вважаються дуже рідкісними. З ідентифікованих знахідок все ж можна зробити висновок, що вироби цього періоду показували тогочасний інтерес до формалізму та естетики (рис. 6).

На рис. 7 зображено цинбайський нефрит із візерунками квітів і птахів, розміри якого: довжина 6,5 см, ширина 3,7 см. Виріб виготовлено з білого нефриту, щільного і чистого. У прямокутній формі зображено довгого дракона, що звивається серед квітів і рослин, тіло птаха довге та тонке, що є типовим стилем зображення тварин в династії Цін. Художній стиль нефритових виробів часів династії Цін характеризується наголосом на інтуїтивному оцінюванні композиції, його сюжетності. "Тільки вироби з нефриту можуть охопити такий багатий предметний зміст, тому вироби з нефриту – це мистецтво та ремесла з найвищим культурним смаком і найповнішим і найглибшим відображенням історії та соціальних особливостей" [2, ст. 38].

Важливим процвітаючим періодом в історії Китаю були часи династії Тан. Відновлення Шовкового шляху відкрило можливість побудувати комунікаційні мости із зарубіжними країнами, що значно вплинуло на подальший розвиток культури Китаю. Це вперше в історії, коли на нефритове мистецтво вплинули іноземні культури. Майстри династії Тан унаслідували нові форми іноземних нефритових виробів, завдяки чому вони мали характеристики поєднання культур. Така інтеграція посприяла прискоренню трансформації китайських нефритових виробів від стародавнього стилю до середньовічного. В часи династії Тан характерною була реалістичність зображення, форми сміливі та

вишукані. Реалізм поєднувався з гіперболізацією образів, більш глибоко застосовувалась фактура каменю. Династія Тан прославилась також застосуванням золота та дорогоцінних матеріалів у виробках із нефриту. Одним із найактуальніших образів цієї династії були леви, на стародавніх малюнках дослідники виявили зображення левів, що охороняють ворота імператорського цвинтаря в династію Тан. Культурі Китаю набагато більш властивіше зображення тигра, як могутнього звіра, однак в даному випадку ми бачимо вплив інших азійських культур на символіку епохи.

Висновки. У статті досліджено історичну базу появи поняття нефриту та зародження культури нефриту, розвиток філософії і концепції мистецтва нефриту в доісторичні часи Китаю. Досліджено еволюцію знарядь обробки каменю в історичній площині. В хронологічному

порядку розглянуто художні особливості виробів з нефриту династій Стародавнього Китаю та перших імперських утворень на його території.

Виявлено, що культура нефриту розвивалась неперервно, паралельно з розвитком культури та еволюції людини на території Китаю ще з доісторичної епохи. Культура нефриту несе в собі знання про практики, звичаї, цінності та вірування людей неоліту. Тисячоліття розвитку китайської нефритової культури підтверджують його важливість в історії культури Китаю і навіть історії світової культури, виступаючи концентрованим накопиченням синтезу відшліфованої та відполірованої китайської мудрості і таланту китайської нації. Нефрит був невід'ємною частиною побудови духовного світу китайців, і в жодному разі не втрачає свою актуальність в сьогоденні.

Література:

1. 杨伯达, 论中国古代玉器艺术, 故宫博物院, 故宫玉器论坛 / 李福君. 浙江, 1995. Ян Бода. Про давньокитайське нефритове мистецтво: Палацовий музей нефриту. Китай: Видавництво Академічного Журналу Китаю, 1995. 24 с.

2. 尤仁德 著, 中国考古文物通论-古代玉器通论, 2002. Йоу Жен Де. Загальна теорія китайських археологічних реліквій. Загальна теорія давнього нефриту. Китай: Видавництво Гонконгу, 2002. 367 с.

3. 安阳殷墟出土玉器 / 李福君. 浙江, 2005. 211 頁. Юе Чжаньвей. Вироби з нефриту, знайдені в руїнах Инь у Аньяні: Інститут археології Китайської академії суспільних наук. Китай, 2005. 211 с.

4. 北周隋唐京畿玉器 / 李福君. 浙江, 2000. Лю Юньхуей. Нефритові вироби династій Кьонгі Північного Чжоу, Суй і Тан. Китай, 2000: Чунцинське видавництво. 146 с.

5. 数振. 滇国玉器 / 赵美, 张杨. 王焜明著. 北京: 科学出版社, 2003. Shu Zhen, Zhao Mei, Zhang Yang. Jade ware from the Dian Kingdom. Wang Jieming. Beijing: Science Press, 2003.

6. 东莞市博物馆藏玉器, 2009. Лу Сінлі, Ян Сяодун. Вироби з нефриту в музеї Дунгуан. Серія «Музей міста Дунгуань». Китай: Видавництво «Реліквії культури», 2009. 160 с.

7. 东亚玉器 第二册 / 李福君. 浙江, 1998. Тан Чун. Східноазіатський нефрит: символ досконалості. 2-й том. Гонконг: Китайський університет Гонконгу, Центр китайської археології та мистецтва, 1998. 457 с.

8. Mingying Wang, Guanghai Shi. The Evolution Of Chinese Jade Carving Craftsmanship. *Feature Articles, Gems & Gemology*. 2020. Vol. 56, No. 1. 24 p.

References:

1. 杨伯达, 论中国古代玉器艺术, 故宫博物院, 故宫玉器论坛 / 李福君. 浙江, 1995. Jan, Boda (1995). About ancient Chinese jade art: Jade Palace Museum. China: China Academic Journal Publishing House [in Chinese].

2. 尤仁德 著, 中国考古文物通论-古代玉器通论, 2002. Yeo, Zhen De (2002). General theory of Chinese archaeological relics. General theory of ancient jade. China: Hong Kong Publishing House [in Chinese].

3. 安阳殷墟出土玉器 / 李福君. 浙江, 2005. 211 頁. Yue, Zhanwei (2005). Jade Artifacts Found in the Yin Ruins at Anyang: Institute of Archeology. China. Chinese Academy of Social Sciences [In Chinese].

4. 北周隋唐京畿玉器 / 李福君. 浙江, 2000. Liu, Yunhui (2000). Jade products of the Kyonghi

dynasties of the Northern Zhou, Sui and Tang. China: Chongqing Publishing House [In Chinese].

5. 数振. 滇国玉器 / 赵美, 张杨. 王焯明著. 北京: 科学出版社, 2003. Shu, Zhen, Zhao, Mei, Zhang, Yang (2003). Jade ware from the Dian Kingdom. Wang Jieming. Beijing: Science Press.

6. 东莞市博物馆藏玉器, 2009. Lu, Xinli, Yang, Xiaodong (2009). Jade products in the Dongguan

Museum. "Dongguan City Museum" series. China: Relics of Culture Publishing House [In Chinese].

7. 东亚玉器 第二册 / 李福君. 浙江, 1998. Tang, Chun (1998). East Asian jade: a symbol of perfection. Hong Kong: The Chinese University of Hong Kong, Center for Chinese Archeology and Art. 457 p. [In Chinese].

8. Mingying, Wang, Guanghai, Shi. (2020). The Evolution Of Chinese Jade Carving Craftsmanship. *Feature Articles, Gems & Gemology*, Vol. 56, №1, 24 p.

THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF JADE CULTURE IN CHINA

TANG Z., PASHKEVYCH K. L.

Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine

The aim of the article is to analyze the historical process of transformation of applied methods used in jade carving, in order to investigate the paradigms of society's perception of jade and its forms, characterize different historical and cultural epochs of China.

Methodology. The research methodology is determined by a comprehensive study of the subject and includes: methods of analysis, synthesis, induction, method of structural and systemic analysis of sources, historical and comparative methods.

Results. The degree of study of the topic in the scientific literature of Chinese authors was determined, scientific works outlining the historical development of jade products in China were analyzed. The main dynasties of China and the peculiarities of their culture are indicated, jade products and carving evolution are studied. The characteristic features of local jade cultures, their differences and peculiarities are considered.

Scientific novelty. The scientific novelty of the study consists of a complex approach to a jade artifacts of China as a complexed phenomena, formed along the cultural and historical evolutionary process.

Practical significance. The materials of the article can be used when studying the topic of design in higher education and when writing scientific papers.

Keywords: *Chinese culture; Chinese history; jade; jewelry; jewelry; design; manufacturing techniques; craftsman; art history.*

ІНФОРМАЦІЯ
ПРО АВТОРІВ:

Тан Чжунянь, аспірант, кафедра мистецтва та дизайну костюма, Київський національний університет технологій та дизайну, ORCID 0000-0002-7576-8423, **e-mail:** tangzhongyan940711@gmail.com

Пашкевич Калина Лівіанівна, д-р техн. наук, професор, завідувач кафедри мистецтва та дизайну костюма, Київський національний університет технологій та дизайну, ORCID 0000-0001-6760-3728, Scopus 57191851112, **e-mail:** kalina.pashkevich@gmail.com

Цитування за ДСТУ: Тан Ч., Пашкевич К. Л. Дослідження історичного розвитку культури нефриту в Китаї. *Art and design*. 2022. №4(20). С. 97–107.

Citation APA: Тан, Ч., Пашкевич, К. Л. (2022) Дослідження історичного розвитку культури нефриту в Китаї. *Art and design*. 4(20). 97–107.

<https://doi.org/10.30857/2617-0272.2022.4.9>